

Arrese Beitia edo zelan erdara euskararen etsai den

Ángel Zelaieta Jna.

Idazlea eta irakaslea.

Crónica de la vida y obras del poeta otxandiotarra Felipe Arrese Beitia. Sus poemas reflejan una ideología binarista (euskaldunes vs. castellanos, etc.). Sus análisis y propuestas para Euskal Herria son similares a los de Sabino Arana, quien por contra no compartía el pacifismo que suscribió Arrese, tras abandonar el partido carlista después del Convenio de Amorebieta.

Felipe Arrese Beitia Otxandioko olerkariaren bizitzaren eta lanen kronika. Bata bestearen aurkako bi ideologia (euskaldunak erdaldunen aurka etab.) azaltzen dira bere poemetan. Euskal Herriari buruzko azterketak eta proposamenak Sabino Aranaren antzekoak dira; hau, ostera, ez zetorren bat Arreseren bakezaletasunarekin, alderdi karlista utzitakoan Zornotzako Itunaren ostean.

A chronicle of the life and works of Felipe Arrese Beitia, the poet from Otxandio. His poems reflect a binary ideology (Basque-speakers vs. Spanish speakers, etc.) His analysis and proposals for the Basque Country are similar to those of Sabino Arana, who on the contrary did not share the pacifism to which Arrese subscribed following his abandonment of the Carlist party after the Amorebieta Convention.

Iñoren ardurea pago adarrean
(Arrese Beitiak dakarren esaera zaharra, 0 519)¹

Iragan gizaldiaren erdi aldean, Otxandio giro aberats antzekoa ezagutu zuen: Kintanak eta Zaratek sutegi berriak sortzen eta eraikitzen dituzte. Alkatea, edonola ere, irakaskuntzaz arduraturik agertzen da, goratu egin behar dela “(...) la instrucción primaria de la niñez” dioelarik, nahi bazaio eutsi Otxandion “a la importancia fabril y mercantil”.

Laster, ordea, Barakaldoko labe handiak eta Boluetako Santa Ana eraiki-ko dira, eta Otxandio industria krisi-aldiaren menpe aurkituko da, eta langabezia ezagutuko. Arrese Beitiaren jaiotze urte inguruan, hots, 1841ean, Otxandio 1.744 biztanle zenbatzen ditu. Karlisten azken gerratean -krisia, gerratea eta izurriteren bat ezagututa ere- 1.842 biztanleko da. Gerotxoago, 1900ean, hau da, Felipe Arrese Beitiaren azken urteetan, 1.537 dauzka.

Karlisten azken gerrate aurretxoan, langabezia denbora horretan, jendea joan doa erbesteetara, lanera: gehiengoa errementari-lanak egitera. Hauetariko bat -Francisco de Pujana- Sestaon ikusten dugu, eta ez da inor agiri Somorrostro edo mehatzetan.

Karlisten azken gerratea amaitzen denean, Otxandio industria lur jota aurkitzen dugu, Bizkaiko industria berrien eraginez. Azcarragak dioenaren arabera, “(...) las diferentes fábricas construidas (...) con arreglo a los adelantos modernos han matado el tráfico de estas modestas fábricas”². Somorrostroko mehategien erreferentzia kritikorik ikusiko dugu Arrese Beitiarengan, hala nola zera kantatzen duenean:

¿Zagoze oraindik zutik, arkaitzak?
¿Dollortu бага, mendiak?
¿Samur emoten Somorrostrogaz
Zeuen ondasundegiak? (0 20).

Urtarrilaren 16 batean hil zen Felipe, 1906an. 65 urte zituen: 1841eko maiatzaren 25ean jaioa zen, Otxandion. Hamahiru urteko zela, Gasteizen ikasten du marrazkingitza, Markos Ordozkiegi maisuarekin. Jaioterrira itzultzean, aitararen haroztegiaren dihardu lanean, *santugin*, hain zuzen ere. Karlistadako azken hiru urteetan izan ezik, zeintzuetan Donostian bizi izan baitzen, bere jaioterrian biziko da beti. 30 urteko zelarik, Azkoagako (Aramaio) Angela Bengoarekin ezkontzen da. Sei seme-alaba izan zituzten: lau gazterik hil zitzaizkien. Luzio eta Purik, aldiz, urte luzeak hartu zituzten.

¹ Aipu-modu hau egiten dugunean, ikus bedi Santi Onaindiaren edizioa.

² Ikus honetaz MARTÍNEZ RUEDA, Fernando: *Bizkaiko Herrien Monografiak: OTXANDIO*. Bilbao, 1992. (Azcarragaren aipua ere beronena da.)

Santi Onaindiak dioskunez -eta Arreseri buruz dugun berririk gehiena berak emana da-³, herrian *santuiña* genuen, eta, izan ere, santu-irudi ugari ditugu berak eginak bazterretan: Otxandion, Oñatin, Gasteizen, etabarretan. Oroitu ere egiten da ikasketa eta lanbide honetaz BITORIAKO URIA (0 235-236) deituriko poeman:

*Nik bere zuri zor deusut dodan ofizioa,
Ikasi neutsun biziteko lain irabazten.
¡O! zenbat esker zor deusudazan gañera, santu-
Irudi asko deustazulako eragiten.*

“Pizkunde” garaian, omenaldia egin zitzaion Otxandion⁴.

Arrese ezkonberri eta gizon gazte denean, azken karlistada edo gerratea gertatzen da. Euskal Herririk gehiena -hirietan baino gehiago baserrietan- don Karlosen aldeko da eta, beraz, liberal edo beltzen aurkako. Bilbo hiria liberalen esku dago eta karlisten zetio luzea paiaratzen du, zeinaren berri Migel Unamunok emango duen *Paz en la Guerra* elaberrian. Isabeldarrak ateraten dira garaile, eta Cánovas del Castilloren Gubernamenduak euskal Foruen azken hondarrak ezabatu egiten ditu, 1876ko ekainaren 22an. Arrese Beitia karlisten partiduko izana zen, baina Amorebietako Komenioaz geroztik, ez zuen militantziarik, baja emana baitzen. Guzti honen berri Felipek berak Azkueri igorritako karta batean irakur daiteke: “Amorebietako komenioa⁵ egin zanean, erretiratu nintzan karlisten partidutik eta geiago beti predikadu izan neban bakean egoteko, Foruak galdu gura ezpagenduzan; esan eta egin, galdu artean etzirean geratu; alan etorri zirenean zorigaiztoko egunok gure Erriagana, nire biotzak mingoztasun asko irunsi ebazan, alderdi bietako jentegaitik, enebalako ikusten bitzuetan soberbia baño; danak egin eben ondo euren gerrea euren miñean; baño nire biotzean, ez; eta neure artean esaten neban, ez ete dago euskaldunik euskaldun gauzak maiteago dabezanik erdal-dunak baño?

Aldi artan nik eneban iñor bere ikusten inguru onetan. Alan, bada, zelan neure etsigitasuna izan zan ordurako bere, bertsoak ipintea inprentara emon

³ ONAINDIA, Santiago: *Euskal Literatura III*. Bilbao, 1974, 27 eta j.

⁴ Eguzkitza sermolari, Urreta, Lauaxeta, Goikoetxea, R. Gallastegi eta Luis Arrese kanposantuan, eta A. Gallastegi, Lauaxeta, Barrena eta Otxolua plazan izan ziren hizlari. Miren Arantza Barrenak Orixeren poema saritua eta Arreseren beraren beste bat irakurri zituen. Ikus in EUSKAL ESNALEA aldizkarian, (1930), 208.ean.

⁵ Komenio hau 1872ko maiatzaren 24an lortu zen, liberalen eta karlisten artean: hitzarmena lehentxoago zen egina, Orozkoko Zaloan. Karlistek euren insurrekzioa etenez gero, ordeztu, liberalen Gobernuak amnistia antzeko bat eskaintzen zien. Karlistek armak entregatu eta Estaduaren Gobernamenduak Bizkaiko Forua bere lehen indarrean berrezarriko zien. Banaka bat borroka armatuari jarraitu zitzaion, zeintzuen gainean heriotz-zigorren mehatsua egiten zuen Madrilek. Komenioa indarge gelditu zen, urtebete beluago, karlisten indar armatua Madrileko Gobernuaren aurka jaurtiki baitzen. (Ikus Idoia ESTORNESen argibideak, in Enciclopedia Auñamendi, s.v. CONVENIO eta CARLISMO.)

ez arren, 1879ko udabarrian gogoak emon eustan eresi bat egin bear nebala illetatsu edo negarrezkoa, iñok egiten ezaban ezkerero. Jaungoikoagana biotza jaso, ez ezkerre ta ez eskumara begiratuta, bakarrik gora eta geure izkerre eta Arboleagana, asi nintzan ipinten *Ama euskeriari azken agurrak*⁶.

Antzerako bidea hartu zuten beste hainbat euskaltzalek ere: aparteko garrantzia dauka euron artean José Manterola Beldarrain donostiarrak. Arreseren garaikide, -1849an jaioa baita-, Foruak 1876an deuseztatzean, Katedratik kendu eta prozesatu egiten dute, baina Donostiako Bibliotekan liburuzain legez jarraitu ahal du. 1877an hasita, CANCIONERO VASCO deituriko lana argitaratzeari ekiten dio, eta, geroxeago, *Euskal-Erria* aldizkariari, zeintzuetan Arresek parte hartuko baitu.

Arrese Beitia aitatzen dugunean, beronen eresi “illetatsu edo negarrezkoak” gogoratu ohi ditugu, beraren berbekin esateko, eta bereziki goian entzun dugun “Ama euskeriari azken agurrak”. Badauzka, haatik, beste orrialde batzuk ere, hain ezagun ez direnak. Hauetariko bat ekarri nahi dut, parentesi bat eginez, zuengana. Feliperen poema batek “JESUSEN TERESA SANTEARI / AMODIOZKO KANTU BAT / (Ene adiskide maite Iñarrako on Antoniori)” darama izenburua. Poesia mistikoa darabil esku artean. Hiru ahapaldi baino ez ditut jasoko:

*Nire biotz au, kutun laztana, zauritu dozu,
Begiratute zuk egiñiko aiñ samurraz;
Urre gorrizko ulle orrekaz zuk lotu nozu,
Preso naukazu asko guraz.*

*Orduan jakoz amodiozko errekek asten,
Orduan eldu ill ez dakion Esposoak;
Orduantxe da lirio odol gorritan nasten,
Orduko penak jze gozoak!...*

*Esmeraldazko laranja eta sagar zugatzak,
Azukarezko ale urtsu ta umaotuak,
Eskiñiteko euren besanga aiñ aberatsak,
Lurrera daukez makurtuak. (0 225)*

Erdal poesia mistikoak, jakina denez, sinbologia erotiko indartsuak erabili ohi ditu, komentarista guztiek azaldu ohi dutenez. Gauza bera uler daiteke Erroman Victoriako Santa Maria elizan Gian Lorenzo Berninik (1598-1680) jaso zuen Santa Teresaren Extasia (1645-1652) eskulturari: dolorea eta gozamina, biok batera, erakutsi nahi omen zituen Teresaren aurpegian. Geure iritzian, kargutzen da horretaz Arrese Beitia, goiko estrofetan, *ulle, errekek, lirio odol gorritan* eta azken ahapaldiko hiru lehen verso osoetan ikus daitekeenez.

⁶ Ikus in Onaindia, op. cit. Eskutitz osoa in EUSKERA (1957) 311.ean.

Irudigile ere zenetik, ezagutuko zuen Berniniren lana, *Orduko penak jze gozozak!*... eneasilaboan erreflejatzen den legez.

Hemen bildu gaituen gai edo solasa, baina, beste bat da: *Unamuno eta 98ko Euskaldunak*. Nik gehitxoago ere zehaztuko nuke oraindik: 1897ko euskaldunak, urte honetantxe eman baitzuen argitara *Paz en la Guerra Unamunok*. Urtebete beluago, Arturo Campiónek *Blancos y Negros (Guerra en la Paz)* inprentatuko du.

Euskaldun hauek, gu hona bildu gaituen euskaldunen aroa edo hamarkada, baina, lehenagotik dator. 1891.eko maiatzaren batean, Unamunok *Chimbos y Chimberos* delakoa irakurri zuen Bilbon, Arriaga teatroan, gerotxoago, hots, hurren urteko urtarrilaren 4, 11 eta 18an, *El Nervión* egunkarian argitara emana. Hiru ataletan banatua zegoen eta azkenaren azkenetan, honako hauxe irakur dakiok:

“El Bilbao de las narrias y de los chimberos se ha transformado en el del tranvía urbano y los cazadores de acciones. Ya no se ven por las calles aquellos perritos lanudos, color castaño y hocico fino, y andan por ellas olfateando sabuesos, perdigueros, bulldogos y hasta galgos y daneses.

Se va haciendo la paz entre el chimbo campesino y el urbano; aquéllos cantan, desde la primavera al otoño, al sol que dora las mieses, y a los arrastres de mineral, que matan al buey, mientras elevan las fábricas al espacio el himno fragoroso a la fuerza omnipotente del trabajo que crea, sostiene, destruye y vivifica todo. ¡Ánimo, hijos de los viejos chimberos! ¡A cazar el pan para los hijos!”⁷.

Hiriaren eta hiritarren aldaketa edo transformazio hau fikzio eta deskribapen mingarriago batez irakurten diogu Arturo Campióni:

“Los Ugartes eran el bosque centenario; los Osanbelas el hongo efímero sin raíces, que nace de la corrupción de la tierra. Representaban éstos, en vez de servicios históricos, la improvisación social, los caprichos del acaso, la inmoralidad del éxito, la conquista de la influencia por los medios ilícitos y mantenida por procedimientos torpes y artimañas repugnantes, el endiosamiento plebeyo, el poder envilecedor del dinero”⁸.

Urte hauen inguruan, nahiz ez dakigun lehenago ala geroago, Arrese Beitia ASPE ETA PEREZ poema idatzi zuen, Santi Onaindiak “Irakurgaiak” atalaren barruan argitaratu duena. Oso-osoan irakurriko dizuet:

⁷ UNAMUNO, Miguel de: *De mi País*. Madrid, 1943 (6ª edición), 113.ean.

⁸ CAMPIÓN, Arturo: *Blancos y Negros (Guerra en la Paz)*. 1899. (Darabilgun edizioa: Zabalkunde Sorta, San Sebastián, 1934, 67.ean).

ASPE ETA PEREZ

Ezautu neban Bilboko etxe andi baten.
Zaldun bat bere zazpi semeai erakusten
Zeñi banderatan peleau utsik bear eben,
Euskaldun onen antzera bizi gura beben.

Berak umeai esaten eutsen Lege zarra
Gaurko barri au baño ohea genduala;
Lenago zabal emen biziten gineala,
Ez geunkalako geure gañean Gaztelarra.

Euskara dala euskaldunaren izatea,
Jaungoikoa ta zarren oiturak bizitzea:
Zeñen bandera egiazkoa Arbolea,
Gernikan beti adorau dogun Landarea.

¿Ze gurasoa izan zan Aspe agurea
Erakusteko semeai euskal dun bidea!
¡Ai! alakoak bagiña danok, Euskerea
Izango geunke beti emengo berbeta.

Baña bizi zan arerio bat bere urrean,
Jayorikoa Ebrotik aruntz, beste aldean,
Perez izena eukan ta zeñek bein kalean,
Asperi esan eutsan gorrotoz gizartean:

«¿Zertako zabiltz, gizon zoroa, orren gogor.
Euskera gaitik artzen ainbeste neke ta lor?
¿Ez aldakizu gazteak zelan entzunda gor
Egingo daben ez daukelako gogorik or?»

¿Ez aldakizu gaur erdaldunak daroala
Sailla aurrera biderik inon galdu baga?
¿Ta Foru illak zuk ezin biztu ziñaizala,
Makatz ustelik zeñek osatu leike bada?»

Baña, bertatik erantzun eutsan Aspe-tarrak.
Erakutsirik lotsarik бага bizartzarrak.
Esanaz: «Baukaz seme zintzoak gure Euskarak.
Erdaldunakaz inoz usteldu ez diranak.

Jakizu, Perez, usteldu arren madaria,
Usteldu бага dagoan arte askazia,
Erein bedi au lur samurrean ta barria
Erneko jaku laster landara pozgarria.

¿Ez dozu, Perez, Gernikan bertan ikusiteu,
Azia erein zalako zer dan gaur jazoten?
Gure Arbola gazte ederra zuzen zarden,
Aitaren orde zelan indartsu badatorren?»

Au entzutean bertantxe Perez, zan mututu,
Ta Aspe jaunak ill arte euskaldun dau jarraitu.
Noren semeak arrorik dabe gaur esaten:
«Euskaldun gara patorriz eta itz egiten.

«Euskaldun gara, ta Foru zale biotzetan.
Aitak ereinik dozu azi au errayetan;
Eta odol au daukagun arte guk zanetan
Peleau gura dogu Bandera zar onetan.»

Eurak diñoe: «Izango gara euskaldunak,
Ill bai, baño ez, geure bizian erdaldunak;
Auxe agindu euskun bai aita on laztanak,
Zazpi semeok egin nai doguz ak esanak.»

Bai, Aspetarrak dira landara indartiak,
Euskaldun zazpi probintzien antz irudiak:
Euskaldun sortu, euskaldun jayo eta aziak.
Eurak Asaba zarren seme on ta garbiak.

Agaitik aren legeak gaitik gaur zazpiak
Galtzeko dagoz gertu gertu ta prest biziak.
Erein daiguzan guk bere euskal askaziak,
Iraun dagian euskaldun beti gure Erriak.

(O. 626-228 orrialdeetan)

Bost gehi bost gehi lauко alejandrinoz osaturiko fabula antzeko honetan, Arrese Beitiaren ideologia binarista agertzen zaigu, orain baino lehenago ere begiratu izan dudana⁹, eta ez dut, beraz, horretaz oraingoan ihardungo.

Hiru ideia nagusi dira, neuk uste, aurrena markatzekoak: etorkizuna Bilboko “etxe andi baten” kokatzen da. Bi, “arerioa Ebrotik aruntz” jaiorikoa dugu. Hiru, “gatzelarra” den arerio horrek “Sailla aurrera biderik inon galdu бага” daramala dio beronen buruzagia den Perez jaunak.

Aspetarren ezaugarriak zera dira: abizen euskalduna, zazpi seme-alabaren aita (hots, “Euskaldun zazpi probintzien antz irudiak”), Foru zale izatea, “Lege zarra”, “zarren oiturak” defendatzea, euskara egitea, “bizartzarrak” erabiltea, “Erdaldunakaz inoz ez usteldu” izana... Arerioak, aldiz, abizen erdalduna dauka, “Ebrotik aruntz” jaioa, uste du gazteek ez dutela euskaragatik hartzen “neke eta lorrik”, berak darama “Sailla aurrera”, hots, *progresista* da gaurko terminologia erabiliez gero, ez du ikusten “Foru illak” berbizteko arrazoirik eta “geure gañean” ezarri digu bandera “Gatzelarra”, hau da, indar legislatibo eta ejekutiborik gabe utzi du Euskal Herria.

Egoera horri, haatik, Asperen diskurtsoak buelta erdi emango dio, Gernikan zuhaitz berriak sinbolizatzen duena, eta horretarako arrazoi eta indarrak berezko edo “per se” dauzka, horretarakoxe gara “Euskaldun sortu, euskaldun jayo eta aziak”, horretarakoxe baitira “Eurok Asaba zarren seme on ta garbiak”.

Arrese Beitiak poema honetan eta beraren obra guztian aurkezten duen Euskal Herriaren egoera eta etorkizunerako proposamenari, Sabino Aranaren lanetan eta beronen ikuspegitik, begira dakioke kasik inon baino hobeto. Sabinorentzat, 1865ean jaioa berau, Arrese poeta da. Gernikako arbolapean edo juntetxean, Arresek poema bat irakurten du, 1894an, antza. Badauka honen berririk Aranak, eta idazten du: “Leía el señor Arrese y Beitia una poesía euskérica, bella sin duda como todas las suyas y digna de mejor suerte, cuando, al llegar a una estrofa que decía que no quiere nada de Castilla (según el diario local que tenemos a la vista) interrumpiéronle algunos siseos del auditorio. El poeta ochandionés, que sabe confesar a su Patria, repitió la estrofa con más vigorosa entonación y entonces los maketos y los maketófilos se callaron”. Eta bukatzen du abandotarrak, gatziguren bat igorriko bailuen: “Ya irá con el tiempo el señor Arrese Beitia conociendo a las gentes.”¹⁰.

Geroago ere, “el más inspirado y de menos incorrecta dicción entre todos los poetas euskaldunes de nuestros días” dela Arrese idatziko du¹¹.

⁹ ZELAIETA, Ángel: *Foruak eta Euskal Literatura*. Donostia, 1978.

¹⁰ ARANA GOIRI, Sabin: *Obras Completas*. Buenos Aires, 1965, 302.ean.

¹¹ Ídem, 931.ean. (Ikus in *Lecciones del Euskera Bizkaino* deritzon).

Aurreko urtean, 1895.ean, *Euskalerrriakos* deituak kritikatzan ditu, eta orri-oineko ohar txo batean, zera idazten du: “El Sr. Arrese y Beitia fue nombrado por el Sr. Sota poeta del partido. No conocía la palabra *coblalari*. Dijo el *Señor Fenicio*: ya tenemos capellán; tenemos también poeta; sólo nos falta un general. ¡Qué modesto!”

Lan honetan, kritika zitalagoak ere egiten dizkio: “El poeta Arrese y Beitia parece que está dejado de la mano de *Jangoikua*. (...) antes acudió a una profanación de la Iglesia Juradera (...) y tuvo que oír que en vez de *euskaldunen artian* (entre los euskerianos) debe decirse en el *Gernika españolen artian* (entre los españoles); hoy asiste y toma parte principalísima en otra profanación, realizada por un partido que ni ama nuestras leyes viejas, ni nuestra raza, ni nuestra lengua, ni siquiera nuestra Religión”¹².

Arana Goiri ez dator bat, ezta ere, Feliperen bakezaletasunarekin, eta diotso: “Nun Arresek ikusi dau emen gudazalerik? Nun aurkitu dau izkiluak artzeko gurarik? Bai karlista batzuen artian, ezta? Baña guda karlistearen gatxa eztago *gudea* ixatian, bai *karlistea* ixatian. (...)”

Zorigestuan bakezaliak diran gixonik eztot ikusi nik ezpada alperren artian. (...)

Adittu begi Arresek euskaldunai bakezaletasunera dettutia txarragua dala astija galdua baño: geyago be epeltzen daikezalako”¹³.

Sabino gazteago bazen ere Arrese baino, lehenago galdu zen, 1903ko azaroaren 25ean hil baitzen, Sukarrietan. Arrese Beitiak *Gure Eguzkia amatau da!* titulupean eskaini zion poema bat, Ochandion (*sic*) 1903ko abenduan datatzen duena, urte eta hilabete bereko abenduaren 13an *Ibaizabal* deituriko aldizkarian, eta fotokopiaturik dakarkizuedana.

¹² Ibídem, 668-669.etan. Aitazten den kapeilau hori R. M. Azkue da; Aranak toki berean diotenez, Azkuek eten egin zuen, jadanik, “con el nacionalismo vasco”. Hor dioten delako partidua *Euskal Erria* zeritzena dugu, partidua baino gehiago sozietate liberal eta fuerista, Foruak, euskal hizkuntza eta ezagutzen zen baino (euskal) literatura laikoagoaren alde zeuden. (*La Bandera Fenicia* du izenburutzat Aranaren testuak.)

¹³ Ibídem, 1.270-1.271.etan. “Bakezale Alperak” atala, 1897ko 3. *Baserritarra* delakoan. (Trataera berdinkotea eman zion Aranak Kanpion jaunari ere: “Y ¡qué cosa! El señor Campión, en muy pocos años, ha sido liberal avanzado, fuerista, católico integrista, católico-fuerista-alfonsino, unionista de carlistas, integristas y fueristas... Pero ser nacionalista no se le ha ocurrido todavía, y eso que desde hace ocho años conoce nuestra doctrina.

Y, en fin, si ha de salir después de nuestra casa, más vale que no entre.” (Ikus in op. cit., 2.002.ean. Testua *La Patria* delakoaren 1901eko abenduaren 22.ekoa da.

¡GURE EGUZKIA AMATAU DA!!

Eguzkiari aldi danetan bertsolariak
Goratu deutsez daukazau doe ereguiak.
Illuntasunai guerra eguiten dakuselako,
Iratzarturik lo eukezanai len beguiak.

Postuten ditu titiko seiñak bere arguiak,
Poztzen, umeak, gazte, garako, ta zartuak,
Beragaz naste beroa bere dakarrelako,
Biziarentzat biak nai eta nai ezkoak.

Poztuten ditu landarak, erneagaz batera
Zabaldu lorai eraguin euren kolkoehuak,
Pozgarrituten ekin gusiago goisetan bere
Dirudiela perlakaz jantzi-ta kanpoak.

Poztuten ditu bizitzearen korrontak sartu,
Einda arbolai ipini arte bizkortuak,
Baita abere, piztia eta bizardun danak.
Zeintzuk illunez litzatekezan ondatuak.

Berak ipinten ditu kantari choriak pozik.
Berak saltoka abere gachik bagakoak,
Berak zuzendu bidez galduta aurkitzen zana,
Ta batez bere beguiz ikusmen guichikoak.

Ikusmen guichi guk bere gueunkan Arana, eta
Zuk dirudizu legue zarretan gure eguzki,
Ez dot ikusten kondairan zure izpi zorrotzai
Aurrez aur bestek eurai deutesnik gogor sutai.

Bizkaia iñok lotu baguea zelan izan zan,
Zuk arguitara emon zenduan liburuan,
Irakurrita daukaguzanak gordeko doguz
Ill arteraño biotz barruan ta goguan.

A da izar bat Bizkaiarentzat arguitsuena,
Zuk issetuta aurrerantza gu arguitzeko,
Zuk añan ez dau bestek zabaldu euskal federik,
Izango ete da ondorik norbait bardintzeko?

Apostolu bat ziñan benetan, euskaldun ona,
Galdu dozuna bere on arren osasuna,
Euskalerrigaitik zuk galdu dozu bizia,
Baita ez guichi iñola bere ondasuna.

Zeure Aberri maitegaitik dana emotea
Sabin, zu zara bardin bagako bat bakarra,
Izarrak asko badira bere goi urdinean,
Euren nagusi, ¿nor da Arana, bat ezpada?

Bat edo batek izan bear dau an bere nausi,
Zuri bajatzun gure artean ausse guertau,
¿Zelan ez doguz zure doe ta on aiñ andiak,
Euskaldun utsok eurak egingo gaur alabau!

Odolez izan arren euskaldun, maketo antza
Berbaz zeunkala zenduanean ezagutu,
Mingaiña bere etziñan jarri oso ta garbi
Euskaldunduta, eguin artean gure maissu.

¿Zein guiehiak daben orrenbestean burua ausi!
¿Zuk leguez gabak euskaldunduten zeineak
galdu?

Begareala zerbait euskaldun uste badogu,
Zu zara Zentoi eta nanoak bakarrik gu.

¿O ezbearra eneban uste eriotzeak,
Tantai gazte bat alan botako zinduzala,
Negarrez gagoz gau eta egun zure anaiaik,
Damaz gaur dago intziriaka Ama Euskera.

Ill jakolako semerik onen indartsuena,
Ausi besoan berak ekarren makulua,
Jauxi ez dedin Ama ainbeste guizaldiriduna,
¿Nor izango da Sabiñ añako morroskua?

Zentoi bat utxik nik ezautu dot euskalduna ta
¿Zeinbat ete da euskaldun danen kopurua?
Gorputzez zentoi bazan Altzoko mutill andia,
¿Biotzez etzan Aranatar bat burutsua?

Bera zan bada euskaldunetan aguiriena,
Bera eguin zan bazter danotan ezautua,
Euskal-leguetan bera izan zan Eguzki argui,
Arguituteko argui bagako guisajosa.

Bera ill arren ez dira illgo bere lumeak
Ezkribiduta ichi dituza gauz andiak,
Ze bide eguin aurrerantzoan bearko daben
Urratuteko maketoaren lokarriak.

Euskal erriko eguzkia zu Sabiñ zeu zara,
Iratzarteko erdaldun amesdun guztia,
Arguitutean oso daukagun itsumendia,
Salbauko dogu Jaungoikoagaz Aberria.

FELIPE ARRESE TA BEITIA.

Ochandioa 1903-ko Abenduan.

Ehun urte igarota ere, urak bere bidean ete doazen dirudi: beltzak beltz, zuriak zuri, bakezaleak bakezale, borrokalaria borrokalaria... Ehun urtez dirau *Iñoren ardurea pago adarrean* esaerak.

Hemen gaude, Bilbon, udalaren etxean, bilbotar ez garenok, honaxe heldu garen etorkinok, hots, txinbero zaharrok.

Arestirekin batean bukatuko dugu, dela gizaldi bete gerra galdu zutenen antzera:

*Ez dugu zaldirik,
ez gara gu zaldunak.
Ez dugu abererik
ez gara aberaxak:
Euskera dugu guk
gu gara euskaldunak.
Orain baditugu lau motor:
Nik euskera laja dut hor,
eta euskera badator.*

Bibliografia

- ARANA GOIRI, Sabin: *Obras Completas*. Obras Completas. Buenos Aires, 1965.
- ARETI, Gabriel: URRILAREN 28 EGUN in Euskal Harria. 1967. Bilbao.
- ARRESE TA BEITIA, Felipe: ¡GURE EGUZKIA AMATAU DA! in IBAIZABAL (1903) XII, 2.
- ARRESE BEITIA, Felipe: *Olerkiak*. Bilbao, 1956. Santi Onaindiak eginikako 688 orrialdeko poema bilduma, Arresez ezagutzen den bio-bibliografiarik luze-enarekin.
- CAMPIÓN, Arturo: *Blancos y Negros (Guerra en la Paz)*. 1899. (Darabilgun edizioa: Zabalkunde Sorta, San Sebastián, 1934).
- ESTORNES ZUBIZARRETA, Idoia: "Convenio de Amorebieta" in ENCICLOPEDIA GENERAL ILUSTRADA DEL PAÍS VASCO. San Sebastián (1979), s.v.
- ESTORNES ZUBIZARRETA, Idoia: "Carlismo" in ENCICLOPEDIA GENERAL ILUSTRADA DEL PAÍS VASCO. San Sebastián (1979), s.v.
- MARTÍNEZ RUEDA, Fernando: *Otxandio, Historia eta Monumentu Ondarea*. Bilbao, 1992.
- ONAINDIA, Santi: *Euskal Literatura III*. Bilbao, 1974.
- UNAMUNO, Miguel de: *De mi País*. Madrid, 1943 (6ª edición).
- ZELAIETA, Ángel: *Foruak eta Euskal Literatura*. Donostia, 1978.